

ЕЛЕМЕНТИ АРТ-ТЕРАПІЇ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Квітка Н.О.,

канд. пед. наук, старший науковий співробітник

відділу інклюзивного навчання

Інституту спеціальної педагогіки і психології

імені Миколи Ярмаченка НАПН України,

м. Київ, Україна, kvitkanatalie@gmail.com

Важливість застосування елементів арт-терапевтичних технологій у роботі з молодшими школярами з особливими освітніми потребами, зокрема на предметах мистецтва, педагоги вважають найбільш прийнятним та ефективним, тому що практично кожна дитина в таких умовах може виявити свої творчі зусилля, отримати підтримку, самовиразитися, налагодити контакт з іншими, реалізувати свій творчий потенціал. Зрозуміло, що все це вимагає від вчителя та асистента урізноманітнювати дидактичні методи і прийоми роботи, які спрямовані на підтримку стійкого пізнавального інтересу, оволодіння мисленнєвими операціями, розвиток емоційної чуйності та творчих здібностей і уподобань кожного учня.

Відповідно до функцій, що покладені на асистента вчителя – допомога вчителю в забезпеченні особистісно-зорієнтованого, індивідуального підходу в освітньому процесі, а саме організаційна, навчально-розвиткова, діагностична, прогностична і консультативна пов'язані безпосередньо з наданням освітніх послуг, модель його діяльності може бути укладена у певний алгоритм. На уроках, зокрема йдеться про предмети мистецької освітньої галузі, алгоритм роботи асистента ґрунтується на:

- ✓ висновку ІРЦ, де зазначено рекомендовану освітню програму;
- ✓ результатах вивчення й діагностування дитини з особливими освітніми потребами у закладі освіти;
- ✓ матеріалах розробленої індивідуальної програми розвитку.

Модель-таблиця змісту роботи вчителя та асистента складається з трьох колонок. Перша колонка – це «**Категорії пізнавального розвитку дитини**». Діагностування учнів з особливими освітніми потребами допомагає визначити особливості сфер розвитку та індивідуальні можливості кожної дитини, що є підґрунтям для створення Індивідуальної програми розвитку дитини з особливими освітніми потребами та змісту освітнього матеріалу, об'єму і способів його засвоєння адаптації чи модифікації. Пропонуємо три умовні категорії розподілу дітей.

I категорію склали учні з типовим пізнавальним розвитком. Переважно до цієї категорії можуть бути віднесені діти із незначними порушеннями мовлення, слуху, зору чи опорно-рухового апарату. Вони потребують уваги з боку вчителя та асистента під час опанування навчальним матеріалом або технічного супроводу під час навчання.

II категорію склали учні з незначним зниженням пізнавального розвитку, але яким для успішного опанування навчальним матеріалом у процесі корекційно-розвиткової роботи важливо послідовне, багаторазове його повторення, постійне стимулювання творчої активності з використанням найпростіших елементів арт-терапії.

Для засвоєння елементарних знань та умінь на предметах мистецтва учням, що ми віднесли до **III категорії**, важливо дозувати обсяг навчального матеріалу, використовувати більше ігор, чітко формулювати завдання та систематично заохочувати їх у процесі художньо-творчої діяльності. Така цілеспрямована корекційно-розвиткова робота може стимулювати художньо-естетичний розвиток дітей з особливими освітніми потребами, в тому числі зі складними психофізичними порушеннями, а також позитивно впливати на їх загальний розвиток. Без значної допомоги/підтримки з боку асистента учні не здатні засвоїти необхідний об'єм знань для формування відповідних компетенцій.

Орієнтовний зміст навчального матеріалу та предметно-орієнтовані компетентності мають залишатися для всіх категорій школярів з різним рівнем

пізнавального розвитку незмінним і відповідати типовій освітній програмі закладів загальної середньої освіти. Однак, якщо певні знання та вміння не засвоюються дитиною з особливими освітніми потребами, то рекомендовано використання типових освітніх програм початкової освіти дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. Той об'єм знань, який ними передбачений є показовим у процесі застосування модифікацій.

Розглянемо алгоритм організації освітньої діяльності вчителя та асистента на уроках мистецької галузі з дітьми з ООП, що мають різні ступені пізнавального розвитку.

«Зміст роботи вчителя», відображений у другій колонці таблиці, містить хід уроку, на якому вчитель представляє тему, об'єднує клас у групи, дає завдання, працює з кожною групою та надає допомогу за потреби, організовує презентацію роботи груп, проводить заключне обговорення з теми уроку.

У порадах вчителю та асистенту на предметах мистецтва прописано, що відповідно до теми уроку відбувається адаптація або модифікація навчально-дидактичних матеріалів для засвоєння освітньої програми учнем. Асистент безпосередньо допомагає виконувати завдання дитині в індивідуальній роботі або в малих групах у процесі уроку.

Третя колонка **«Зміст роботи асистента вчителя»** містить алгоритм використання арт-терапевтичних вправ, як особливого засобу засвоєння програмового матеріалу дитиною з ООП. У ній містяться основні елементи арт-терапії для застосування їх під час уроків мистецької галузі:

- ізотерапія (малювання, аплікації, ліплення з паперу, кольорова терапія тощо);
- казкотерапія (створення казки, розповіді, пригод до прослуханого музичного твору, театралізація, ігри тощо);
- танцювально-рухові прийоми (передача почуттів через рухи, ритмічні та рухові загадки, ритмічно-руховий супровід до пісні, вірша з музичним супроводом, іншого музичного твору тощо);

- музикотерапія (рецептивне сприймання музики (чуттєве); рухова релаксація та злиття з ритмом музики; музично-рухові ігри та вправи; вокалотерапія (співи); гра на дитячих шумових і музичних інструментах та ритмічна декламація; дихальні та гімнастичні вправи під музику).

Таким чином, урахування рівня пізнавального розвитку дитини з опорою на її сенсорний розвиток, відкриває шляхи застосування різних арт-терапевтичних методик.

Опанування учнями мистецтва у початковій школі ґрунтується на засадах компетентнісного, особисто зорієнтованого, діяльнісного, ігрового та інтегративного підходів. Зокрема, засвоєння знань та умінь співати (вокалотерапія) сприяє формуванню ключової компетентності вільне володіння мовою або здатність спілкувати рідною мовою. Умінь визначати ритм, відтворювати його, записувати ритмічний малюнок (музикотерапія), розміщувати аплікацію на папері (ізотерапія) тощо допомагає сформувати математичну компетентність. Використання інформаційних технологій самостійно чи за підтримки дорослого формує у дітей інформаційно-комунікаційну компетентність. Формування звички навчатися впродовж всього життя також реалізується у художньо-творчій діяльності, бо тут формуються їх інтереси, потреби, прагнення, уподобання, смаки на все життя. Через участь у культурних заходах школи, де діти можуть демонструвати свої роботи, виявляти власні таланти у всіх сферах художньо-творчої діяльності формується громадянська та соціальна компетентності.

Отже, можна зазначити, що арт-терапія може бути застосована на предметах мистецтв як корекційно-розвитковий засіб у роботі з дітьми, що мають порушення психофізичного розвитку. Це дозволяє максимально мобілізувати творчий потенціал дитини і знайти ті способи творчого самовираження, які найбільше відповідають її можливостям і потребам і можуть бути застосовані під час уроку. Елементи арт-терапії, які ми пропонуємо використовувати не лише на предметах мистецтва, а й на інших навчальних дисциплінах, мають унікальні можливості посилити

результативність інклюзивного навчання і опанування учнями ключових компетенцій.

Модель-таблиця змісту роботи вчителя та асистента

Музичне мистецтво

1 клас

Тема уроку: Щоби правильно співати...		
<p>Мета: ознайомити учнів з основними правилами співу; формувати навички співацької постави, дихання та звукоутворення; виховати любов та інтерес до музики; виховати відчуття ритму на уроках музичного мистецтва, розвивати слухо-зорове сприймання; збагатити досвід музично-слухового сприймання; розвивати дрібну моторику, формувати увагу і пам'ять; розвивати мовлення та правильну вимову; формувати мисленнєві операції уточнення та конкретизації знань; розвивати творчі здібності.</p>		
<p>Обладнання: портрети В. Косенка, малюнки бегемотиків Бетті і Карла, ілюстрації та шаблони овочів і фруктів; В. Косенко «Дощик», українська народна пісня «Ходить гарбуз по городу»; елементарні музичні інструменти, мультимедійні засоби навчання, звуковідтворювальна техніка, підручники, збірники шкільних пісень, дидактичні матеріали тощо, які відповідають вимогам до дидактичного матеріалу різних категорій дітей з особливими освітніми потребами.</p>		
Категорії школярів з різним рівнем пізнавального розвитку	Зміст роботи вчителя	Зміст роботи асистента вчителя
1.	2.	3.
Хід уроку:		
I категорія: учні з типовим рівнем пізнавального розвитку	<p>1. Організаційна частина . Музичне привітання. - Про що нагадали дзвіночки? Яку музичну фразу ти заспівав?</p> <p>2. Актуалізація опорних знань. - Прослухайте вірш. Про який урок ідеться у ньому? Нас звать дзвіночки на урок, Де маршами лунає крок, Де звуки чисті та ясні, Веселі танці і пісні.</p>	<p>1. Арт-терапевтичний засіб: <u>Музикотерапія</u> (робота з розвитку слухового сприймання): Пропонує послухати дзвіночки різного звуковисотного ряду, просить розрізнити їх тембр.</p> <p>3.3. Арт-терапевтичний засіб: <u>Дихальні та гімнастичні вправи</u> (робота з формування уваги і пам'яті): Закріплює у парі чи малій групі виконання команд щодо жестів</p>

	<p>Там ми разом співаємо, На інструментах граємо, Крокуємо, танцюємо і музику малюємо...</p> <p>- Чим займаються діти на уроці музичного мистецтва? Пригадайте, як потрібно слухати музику.</p> <p>3. Оголошення теми уроку.</p> <p>1) вступна бесіда:</p> <p>- На сьогоднішньому уроці разом із бегемотиком Бетті та Карлом ми навчимося правильно співати.</p> <p>- Послухайте вірш і виконайте дії, про які в ньому йдеться:</p> <p>Щоби правильно співати, Треба сісти або стати. Спинки рівні, як тростинка, руки вниз чи на колінка.</p> <p>2) робота в зошиті (с.10):</p> <p>- Подивись, як сидить Бетті та як співає Карл. Це називається співацькою поставою.</p> <p>- Хто із цих звірят забув про правила співу?</p> <p>- Покажи співацьку поставу. Запам'ятай жести вчителя, коли він «керує» співом:</p> <p>Раз – увага! Два – вдихаймо! Три – співати починаймо!</p> <p>- Вдих повинен бути спокійний і повний, ніби нюхаємо квітку, але швидкий, бо може прилетіти бджола. Видих – довгий і плавний, ніби дмемо на вогник так, щоб не згасити полум'я</p>	<p>вчителя «увага-вдих-видих» за сюжетним карткам.</p> <p>3.3. Арт-терапевтичний засіб: Ритмічна декламація (робота з розвитку мовлення та формування правильної вимови): Розігріває дитині мовленнєвий апарат ритмічними скоромовками.</p> <p>4.3. Арт-терапевтичний засіб: Ігротерапія (робота з формування мисленнєвих операцій уточнення та конкретизація знань): Пропонує вибрати серед рельєфних шаблонів (гарбуз, диня, огірок, морква, буряк, квасоля тощо) відповіді на загадки.</p> <p>4.4. Арт-терапевтичний засіб: Казкотерапія (робота щодо збагачення досвіду слухо-зорового сприймання): Пропонує переглянути мультфільм «Ходить гарбуз по городу» із субтитрами або сурдоперекладом за допомогою планшета і навушників.</p> <p>5. Арт-терапевтичний засіб: Ритмічно-рухова терапія (робота з розвитку дрібної моторики пальчиків): Пропонує пальчиками простукувати ритм дощичку під час слухання п'єси В. Косенка «Дощик».</p> <p>5. Арт-терапевтичний засіб: Музикотерапія (робота щодо розвитку творчих здібностей): Підтримує у створенні музично-ритмічного супроводу</p>
--	--	---

	<p>свічки. 3) розспівування: Розспівка – вправа для голосу. Розспівування готує голос до співу:</p>	<p>до п'єси В. Косенка «Дощик» на барабані, у вивченні та виконанні ролі в українській народній пісні «Ходить гарбуз по городу».</p>
<p>II категорія: учні з незначним зниженням пізнавального розвитку</p>	<p>Добрий день, осінній день, Знов чекаємо пісень. 4) фізкультхвилинка. 4. Розучування української народної пісні «Ходить гарбуз по городу». - Бегемотики Бетті й Карл дуже люблять осінь. - Чому її називають щедрою порою року? Що досягає восени? 1) Гра «Збери урожай» (Для Бетті діти збирають у кошичок фрукти, а для Карла – овочі). 2) Виконання пісні «Ходить гарбуз по городу» вчителем: - Про яку родину йдеться у пісні? - Які рядки повторюються в різних куплетах? 3) Робота в зошиті (с.11): - Відгадайте загадки і обведіть олівцем слова-відгадки: Круглий жовтий карапуз Йшов городом і загруз, Бо насіння стільки має, Що аж боки розпирає. (Гарбуз)</p>	<p>1. Арт-терапевтичний засіб: Музикотерапія (робота з розвитку слухового сприймання): Пропонує обстежити руками дзвіночки і вибрати такий, який подобається дитині, звертається до інших дітей послухати як звучить дзвіночок, який обрала дитина. 4.4. Арт-терапевтичний засіб: Ритмічна терапія (робота з розвитку слухового сприймання): Допомагає вивчити українську народну пісню «Ходить гарбуз по городу» з використанням навушників, чітко і ритмічно промовляючи слова. 5. Арт-терапевтичний засіб: Музикотерапія (робота щодо розвитку творчих здібностей): Допомагає створити музично-ритмічний супровід до п'єси В. Косенка «Дощик» на барабані, допомагає вивчити і підтримує у виконанні ролі в українській народній пісні «Ходить гарбуз по городу».</p>
<p>III категорія: учні зі значним зниженням пізнавального розвитку</p>	<p>· Я на сонці досягаю, Одежину жовту маю. Я – городу господиня, Запашна, солодка ... (Диня) · Між зеленим листям</p>	<p>1. Арт-терапевтичний засіб: Музикотерапія (робота з розвитку слухового сприймання): Пропонує розглянути дзвіночки, вибрати такий, який подобається дитині, просить</p>

	<p>пишним Заховалися потішні Гарбузові сини й дочки – Зелененькі ... (Огірочки)</p> <p>· Дівка вправна, червоненька, Має косу зелененьку, Цілий день сидить в коморі, А коса її – надворі. (Морква)</p> <p>· Ми веселі і кругленькі, В нас головки червоненькі, Маєм добрий смак і вроду</p> <p>–</p> <p>В борщик просимось з городу. (Буряки)</p> <p>4) робота над піснею: вчитель прикріплює на дошці у правильній послідовності малюнки тих героїв, про яких співається у пісні.</p> <p>5) виконання пісні «у ролях».</p> <p>5. Слухання музики В. Косенко «Дощик». - Але осінь приходить до нас не лише із багатим урожаєм. Відгадайте загадку і скажіть, на що ще багата осіння пора:</p> <p style="text-align: center;"><i>Загадка</i></p> <p style="text-align: center;">Коли нема – чекають, Коли прийду – тікають. (Дощ.)</p> <p>- Який буває дощик? (<i>Теплий, холодний, лагідний, сильний, непривітний</i>)</p> <p>- Послухайте музичний твір українського композитора Віктора</p>	<p>інших дітей послухати як звучить дзвіночок, який обрала дитина.</p> <p>3.3. Арт-терапевтичний засіб: <u>Дихальні та гімнастичні</u> вправи (робота з формування уваги і пам'яті): Закріплює з дитиною виконання команд щодо жестів вчителя «увага-вдих-видих» за вправами на дихання «Вдихаємо аромат троянд», «Видихаємо посмішку».</p> <p>4.3. Арт-терапевтичний засіб: <u>Ігротерапія</u> (робота з формування мисленнєвих операцій уточнення та конкретизація знань): Пропонує розглянути, показати, назвати овочі/фрукти на ілюстрації, які згадуються у загадках.</p> <p>4.4. Арт-терапевтичний засіб: <u>Казкотерапія</u> (робота щодо збагачення досвіду слухо-зорового сприймання): Пропонує перегляд фрагментів з мультфільму «Ходить гарбуз по городу» за допомогою планшета і навушників та за підтримки асистента визначає основних героїв, підбирає картки із зображеннями героїв.</p> <p>4.5. Арт-терапевтичний засіб: <u>Вокалотерапія</u> (робота щодо розвитку мовлення та збагачення словникового запасу): Допомагає розучити слова у приспіві, пропонує долучатися до співу учнів класу.</p> <p>5. Арт-терапевтичний засіб:</p>
--	--	--

	<p>Косенка «Дощик» і опишіть його. - Чи змінюється характер музики протягом твору? Повторне слухання із диференційованим завданням. - Придумайте до цієї музики супровід на барабані (для хлопчиків), танець дощику для пальців (для дівчаток). 6. Підсумок уроку: - Як потрібно правильно співати? - Покажіть співацьку поставу стоячи, сидячи.</p>	<p><u>Музикотерапія</u> (робота щодо розвитку творчих здібностей): Створює разом із дитиною музично-ритмічний супровід до п'єси В. Косенка «Дощик» на барабані.</p>
--	---	--

Література

1. Коваль Л.В., Компанець Н.М., Лапін А.В., Квітка Н.О., Луценко І.В. Особлива дитина в інклюзивному дошкільному навчальному закладі Коваль Л.В., Компанець Н.М., Квітка Н.О., Лапін А.В., Луценко І.В.– К.: 2018.- 367с. Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/711769/>.